

**ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ
НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
ТА ЇХНЄ ВИКОРИСТАННЯ
(90-ті рр. XX ст. – ПОЧАТОК XXI ст.)**

Ігор Довжук

**INFORMATION RESOURCES
OF THE NATIONAL ARCHIVAL FUND OF UKRAINE AND THEIR USE
(90s OF THE XX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)**

Igor Dovzhuk

The article considers the most important directions and forms of use of archival information, the needs of users, and also substantiates the importance of informatization of archival institutions of Ukraine. The composition and content of archival information resources of a new type are characterized, their role and significance in the formation of the National Register of Electronic Information Resources are determined, and the periodization of the process of innovative implementations in archival affairs is also given. The research methodology is based on comparison strategies, typology, principles of historicism and a social approach. The logic of the presentation of the material is based on the problem-historical principle, which allows revealing the main processes of the specified problem in the appropriate sequence. The scientific novelty of the study is due to the fact that at the current stage of development of archival affairs, the issues of using information resources of the National Archival Fund of Ukraine have become extremely relevant. The need for their retrospective consideration is due to the growth of the importance of information (in particular archival) in the information society. It is emphasized that the organization of the use of archival information is an integration factor of all other areas of the work of archives, it unites archival institutions of all types and levels, increases their role in all spheres of public life. In the 21st century, the public need for documentary information is constantly growing, the number of its consumers is steadily increasing, the forms and means of dissemination of archival information are diversifying, its technical capabilities are improving, which corresponds to the international principle of «open society – open archives».

Keywords: National Archival Fund of Ukraine, archival institutions, archival information, electronic archive, innovative technologies, informatization of archives, information resources.

Національний архівний фонд України (НАФ України), відповідно до профільного закону, – «сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації. Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини. Документи Національного архівного фонду є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України або згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню в Україну. Юридичні та фізичні особи зобов'язані забезпечувати збереженість Національного архівного фонду та сприяти його поповненню» (Про Національний архівний фонд та архівні установи 1993). Крім того, НАФ України – глобальна складноструктурована інформаційна система, складова світових і вітчизняних інформаційних ресурсів. Тому у XXI ст. питання використання інформаційних ресурсів НАФ України набули надзвичайної актуальності. Необхідність їхнього дослідження зумовлена посиленням значення інформації (у тому числі архівної) в ін-

формаційному суспільстві. В українському архівознавстві на сучасному етапі розвитку бракує наукових праць, присвячених саме теоретичним і прикладним проблемам використання документальних масивів НАФ України. Недостатньо висвітлені у фаховій літературі й практичні аспекти діяльності державних архівних установ щодо організації користування архівними документами та використання архівної інформації. Отже, актуальність даного дослідження зумовлена теоретичною і практичною вагомістю проблеми, значущістю історичного досвіду державних архівів із питань використання інформаційних ресурсів НАФ України та недостатньою розробленістю зазначеної проблеми в сучасному українському архівознавстві.

Мета статті – розглянути основні аспекти інформаційних ресурсів НАФ України, визначити найважливіші напрями та форми використання архівної інформації в державних архівах України у 1990-х – на початку 2000-х років.

Досліджуваної проблеми так чи інакше торкалися у своїх працях Г. В. Боряк¹ (Боряк 1995, 2002), Г. В. Папакін² (Папакін 2000, 2003, 2012), Я. С. Калакура³ (Калакура 1996, 2016, 2018), І. Б. Матяш⁴ (Матяш 2000, 2003, 2012, 2019; Нариси історії архівної справи в Україні 2002; Євген Слабченко 2010), К. Є. Новохатський⁵ (Новохатський, Селіверстова 1998; Новохатський 2000, 2013; Боряк, Новохатський 2003) та інші науковці. Основу джерельної бази проблеми становлять Закон України «Про інформацію» та базовий галузевий Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», які регламентують діяльність архівних та інших державних установ із питань використання інформаційних ресурсів НАФ України, а також визначають права та обов'язки фізичних і юридичних осіб – реципієнтів інформації. Джерельне значення цих законів полягає в тому, що вони дозволяють простежити формування державної політики з питань використання інформаційних ресурсів НАФ України, визначення курсу на розширення доступу до архівної інформації, захисту прав і свобод громадян. Так, у Законі України «Про інформацію» зазначено, що «Основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви різноманітних довідкових інформаційних служб, мереж та систем, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційно-комунікаційними системами». І далі: «До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості: ... про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими особами, які брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» (Про інформацію 1992).

Зазначимо, що поняття доступу до архівної інформації закріпилося в українському архівознавстві у другій половині 1990-х рр. (Новохатський 1998, с. 12). Серед визначених видів доступу (правовий, інтелектуальний, фізичний) базовим є правовий, що визначає суб'єкта користування архівною інформацією та умови, за яких даний суб'єкт отримує право на користування нею. Правовий доступ до інформаційних ресурсів НАФ України регулюється законодавчими актами, які базуються на положеннях Конституції України (Конституція України 1996), безпосередньо пов'язаних із функціонуванням ретроспективної документної інформації. Право на отримання інформації унормував Закон України «Про інформацію». Так, у ст. 5 зазначено, що «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і закон-

¹ Боряк Геннадій Володимирович (н. 1956) – український історик-архівіст, доктор історичних наук (1996 р.), професор (2002 р.), член-кореспондент НАН України (з 2012 р.).

² Папакін Георгій Володимирович (н. 1953) – український історик, архівіст, джерелознавець, археограф, доктор історичних наук (2005 р.).

³ Калакура Ярослав Степанович (н. 1937) – український історик, українознавець, історіограф, джерелознавець та архівознавець. Доктор історичних наук (1980 р), професор (1981 р.).

⁴ Матяш Ірина Борисівна (н. 1961) – український науковець у галузі архівознавства, біографістики, джерелознавства, історії дипломатії. Доктор історичних наук (2001 р.), професор (2004 р.). Заслужений діяч науки і техніки України (2008 р.).

⁵ Новохатський Костянтин Євгенович (н. 1949) – український історик-архівіст, джерелознавець, археограф. Заслужений працівник культури України (1999 р.).

них інтересів». І далі у ст. 7: «Право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом» (Про інформацію 1992). Однак чинні на той час нормативні документи лише частково торкалися проблем архівної справи: питання доступу до ретроспективної документної інформації в них належним чином не висвітлювалися.

У Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» запроваджено до суспільного обігу поняття Національного архівного фонду як категорії культури і права та закріплено рівні права громадян на доступ до архівної інформації. У ст. 15 цього документа викладено, що «Громадяни України мають право користуватися документами Національного архівного фонду або їх копіями на підставі особистої заяви і документа, що посвідчує особу. Особи, які користуються документами Національного архівного фонду за службовим завданням, подають документ, що підтверджує їх повноваження. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами доступу до документів Національного архівного фонду, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України. Забороняється вимагати від користувачів надання документів, не передбачених цим Законом» (Про Національний архівний фонд та архівні установи 1993).

Питання вільного доступу до архівів є пріоритетним на сучасному етапі організації та функціонування архівної справи в більшості країн світу. У другій половині 1990-х рр. до розгляду проблем, пов'язаних з інформацією звернулися Рада Європи та Європейський Союз. У підготовлених Комітетом у справах культури Ради Європи Рекомендаціях з питань доступу до інформації безпосередньо розглядалися можливості розширення доступу до архівної інформації (Афанасьєва 2006, с. 112; Попова 2007, с. 93).

Зміни, що відбулися в Україні в архівній галузі після 1991 р., зумовили необхідність наукового осмислення, створення та впровадження науково-методичних розробок, які давали б вичерпні відповіді на можливі питання як з боку архівістів, так і користувачів інформаційними ресурсами НАФ України.

Поняття «користування документами архіву» та «використання архівної інформації» вперше унормували «Основні правила роботи державних архівів України» (2004 р.). У документі зазначено, що «користування документами архіву – регульоване нормативно-правовими актами ознайомлення з архівними документами, довідковим апаратом архіву та їх документною інформацією шляхом прочитання, прослуховування, проглядання документів (довідників). Використання архівної інформації – застосування первинної і вторинної документної інформації для задоволення інформаційних потреб юридичних та фізичних осіб» (Основні правила роботи державних архівів України 2004, с. 193). В Основних правилах визначено порядок доступу до різних категорій документів НАФ України, а саме: «Основними принципами користування документами архіву є відкритість ретроспективної документної інформації, законність її пошуку, отримання та використання, рівні права доступу до неї усіх юридичних і фізичних осіб, незавдання шкоди документам під час користування ними. Архів забезпечує для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, вільний доступ до документів з відкритою інформацією та архівних довідників і баз даних до них з часу надходження цих документів на зберігання до архіву чи з часу створення в архіві цих довідників та баз даних. Архів може обмежити доступ до документів НАФ України, що належать державі, територіальним громадам, на строк до одного року в зв'язку з їх науково-технічним опрацюванням, перевірянням наявності та стану або реставрацією. У разі проведення великого обсягу зазначених робіт строк обмеження може бути продовжено з дозволу Держкомархіву України, але не більше ніж на один рік. Архів не має права обмежувати або визначати умови використання відкритої архівної інформації, отриманої користувачем у результаті самостійного пошуку або як платна послуга архіву. Архів не несе відповідальності за використання інформації, отриманої користувачем на законних підставах». І далі: «Архів обмежує доступ до документів та баз даних, що містять державну або іншу передбачену законом таємницю, – до моменту скасування рішення про встановлення обмежень для певної категорії документів з такою інформацією; до документів з конфіденційною інформацією про особу, а також до документів, що можуть створити загрозу для її життя чи недоторканості житла – на 75 років від часу їх створення. Архів зобов'язаний надати користувачеві вичерпну інформацію щодо порядку отримання дозволу на доступ та у разі його отримання попередити користувача в установленому порядку про відповідальність за збереження таємності чи конфіденційності інформації» (Основні правила роботи державних архівів України 2004,

с. 193). Було також виокремлено нові види запитів: тематичний і персональний (біографічний та генеалогічний).

До основних напрямів використання інформаційних ресурсів НАФ України можна віднести такі: 1) у сфері державної політики та управління; 2) у сфері юриспруденції та соціального захисту населення; 3) у сфері економіки; 4) у сфері науки і техніки; 5) у сфері культури; 6) у сфері педагогіки та краєзнавства. Важливим завданням державних архівів слід вважати популяризацію архівної інформації, підвищення значення архівів як наукових установ. Окремо слід звернути увагу й на потреби користувачів, що має неабияке значення для ефективної діяльності архівної установи: а) наукові потреби, орієнтовані на пошук інформації з метою створення нових знань; б) управлінські потреби, зумовлені пошуком інформації, необхідної для прийняття рішень у сфері державної влади і управління; в) соціально-правові потреби, пов'язані з пошуком інформації задля задоволення запитів фізичних осіб, що стосуються їхніх конституційних прав; г) генеалогічні потреби, спрямовані на пошук інформації, пов'язаної з історією родів, родин. Задоволення потреб користувачів інформацією є одним із пріоритетних завдань архівних установ, а це потребує дослідження «портрету користувача» з метою прогнозування нових потреб і пошуків форм організації користування архівними документами (Архівознавство 2002, с. 279–282).

Розглянемо форми використання інформації, що наведені у профільних документах. Так, у «Правилах роботи архівних установ України», що були прийняті у 2013 р., зазначено: «Основними формами використання відомостей, що містяться в архівних документах, є: інформаційне забезпечення користувачів за їх запитом та в порядку ініціативного інформування; надання документів (або їх копій) для користування в читальному залі архіву; експонування документів (або їх копій) на виставках; видавання документів у тимчасове користування за межами архіву; публікація архівних документів та оприлюднення відомостей, що в них містяться, у засобах масової інформації, у тому числі електронних; проведення інформаційних заходів (демонстрація документів і/або оприлюднення відомостей, що в них містяться, під час зустрічей з громадськістю, екскурсій в архіви, презентацій, днів відкритих дверей, лекцій, доповідей, конференцій тощо)» (Правила роботи архівних установ України 2013, с. 112).

Підкреслимо, що особливість ініціативного використання архівних інформаційних ресурсів полягає в активній позиції архівіста в процесі комунікації «архівіст – архівний документ – користувач» (ініціативне інформування, виставкова діяльність, публікація архівних документів). У Правилах роботи архівних установ України зазначається, що архів має планувати роботи «з ініціативного інформування на підставі вивчення суспільних потреб в інформації, державних (національних), галузевих та регіональних програм розвитку, планів роботи державних органів, органів місцевого самоврядування, відомостей, що надходять від прес-служб, служб зв'язків з громадськістю цих органів та інших юридичних осіб, а також на підставі складання і вивчення календарів історичних подій та пам'ятних дат» (Правила роботи архівних установ України 2013, с. 120).

Крім традиційних видів ініціативного інформування, сформувався на початку нового століття новий вид ініціативного інформування: репрезентація на вебпорталі Державного комітету архівів України повідомлень про склад і зміст документів, що допомагало активізації процесу звернень фізичних та юридичних осіб до архіву з метою задоволення потреб у ретроспективній інформації. Поступово розпочинається використання архівними установами можливостей власних вебсторінок для організації експозиційної діяльності, яка, безумовно, має важливе значення для репрезентації інформаційних ресурсів НАФ України⁶. «Експонування архівних документів здійснюється на виставках, які можуть бути стаціонарними, пересувними, тимчасовими, постійно діючими, організованими архівом самостійно або спільно з бібліотеками, музеями, іншими установами. Документи на виставках експонують у вигляді копій, муляжів. На стаціонарній виставці можуть короточасно експонуватися оригінали документів. На пересувних виставках документи експонують лише у вигляді фото- та електрографічних копій», зазначається у Правилах (Правила роботи архівних установ України 2013, с. 121–122).

Слід звернути увагу і на таку форму використання архівної інформації, що з'явилася в розглядуваний час, як оприлюднення архівних документів у ЗМІ (преса, радіо, телебачення). Для преси готуються добірки документів, документальні нариси, короткі інформації, статті тощо. Архівні установи організовують також використання документної інформації засобами радіо і телебачення у вигляді тематичних бесід, бесід-інтерв'ю, репортажів, прес-конференцій. Мо-

⁶ У 2001 р. ЦДІАК України була запроваджена нова форма виставкової діяльності – виставка «одного документа».

жемо виокремити такі основні форми публікацій: 1) тематичні публікації (статті, основою яких є архівна інформація, добірки документів, тематичні рубрики); 2) наукові та науково-популярні статті; 3) рекламно-інформаційні повідомлення (буклети про діяльність архівів тощо); 4) консультації. Безумовно, класичною формою використання архівної інформації є користування документами у читальному залі (Архівознавство 2002, с. 288).

Особлива активність довідкової роботи припадає на початок 1990-х рр., коли було прийнято низку нормативно-правових актів про реабілітацію жертв політичних репресій, про визначення громадян, які постраждали від нацистських переслідувань, про виплату матеріальних компенсацій цим категоріям населення, про надання пільг громадянам, які мають урядові та галузеві нагороди тощо. На початку 2000-х рр. тематика запитів соціально-правового характеру дещо змінилась. Із прийняттям Закону України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» (Про пенсії за особливі заслуги перед Україною 2000) збільшилась кількість звернень громадян щодо документальних підтверджень про отримання державних нагород, а також підтвердження депутатського стажу.

Важливим підґрунтям щодо покращення форм і методів використання архівних документів є інформатизація. Як зазначали Г. В. Боряк і Г. В. Папакін, на початок 2000-х років інформаційний потенціал архівної галузі складав близько 200 тис. фондів, до яких входило понад 50 млн одиниць зберігання. Станом на 01 січня 2010 р. архівні фонди нараховували понад 110 млн одиниць зберігання (Пиріг 2010, с. 311). Ефективне використання цих значних масивів інформації потребує їхнього більш активного аналітичного опрацювання та формування інтелектуальних продуктів із залученням цифрових технологій. Унаслідок цих процесів архівні установи з пасивних зберігачів документів перетворюються на установи, що спрямовують свою діяльність на активізацію доступу до інформаційних ресурсів історико-культурної спадщини. В умовах стратегії нашої держави на деідеологізацію та прозорість у розкритті свого історичного минулого, мінімізація розриву між збільшенням масивів архівної інформації та можливостями їхнього оперативного використання потребувала від профільних установ упровадження телекомунікаційних технологій із метою репрезентації документних ресурсів в інформаційній мережі (Довжук 2019, с. 70–71).

Наприклад, у «Переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2008 р.» з'являються такі завдання щодо інформатизації архівної справи: «1) створення депозитарію архівних копій державних електронних інформаційних ресурсів реєстру національних електронних інформаційних ресурсів (замовник Державний комітет інформатизації України); 2) запровадження автоматизації архівної роботи автоматизованої інформаційно-аналітичної системи Вищої атестаційної комісії України (замовник ВАК); 3) створення «електронного архіву виконаних документів минулих років» у системі інформаційно-аналітичного забезпечення єдиної державної політики у сфері соціально-економічного розвитку Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (замовник Мінекономіки)» (Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2008 рік 2008).

Загалом можемо констатувати, що протягом першого десятиліття XXI ст. розпочато роботу щодо створення систем електронного документообігу, системи електронної взаємодії органів виконавчої влади, вивчення сутності документів в електронній формі, зокрема електронних документів, що завершується прийняттям у 2003 р. Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (Про електронні документи та електронний документообіг 2003), а у 2004 р. затвердженням постановою Кабінету Міністрів України «Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади» (Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади 2004) розпочато вивчення на практиці питання автоматизації (інформатизації) архівної справи в архівних підрозділах юридичних та фізичних осіб, створення електронних архівів документів. За результатами цієї роботи Державний комітет архівів України видав перший нормативний документ (наказ), що призначений для унормування питань зберігання електронних документів в архівних установах (Про затвердження Порядку зберігання електронних документів в архівних установах 2005); також відбувається оновлення документознавчої та архівознавчої термінології. Це створило умови для поширення інформатизації в усіх напрямках діяльності, у тому числі в архівній справі.

Зазначимо, що Г. В. Боряк уперше запропонував періодизацію процесу інноваційних запроваджень в архівну справу. Він визначив такі етапи:

- перший етап (1989–1996 рр.) бере свій старт із рішення колегії Головархіву України про створення на базі ЦФК інформаційної системи. Важливим для цього періоду є розробка пер-

шої державної програми «НАІС. Архівна та рукописна Україніка» (1991–1996 рр.). Уперше було узагальнено світовий і вітчизняний досвід щодо моделі опису архівних та рукописних матеріалів для інформаційних систем. Цей етап закінчився після розробки та оприлюднення концептуальних засад «Археографічного реєстру національної архівної спадщини України» (1996 р.) та «Основних положень концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні (1996–1998)» (Боряк 1995, с. 12–15; Боряк 2002, с. 10–11);

- другий етап (1996–1998 рр.) – початок науково-методичного обґрунтування низки складових, що пов'язані з інформатизацією галузі у новоствореному профільному Інституті. Це, передусім, концептуальні засади впровадження інноваційних технологій; наукове опрацювання міжнародного стандарту описування, розробка «Пропозицій з автоматизації архівної справи» та видання методично-інструктивних матеріалів з електронного діловодства. Цей етап завершився виданням «Основних положень концепції комп'ютеризації архівної справи» (Дубровіна 1998, с. 8–10; Боряк 2002, с. 11–12);

- третій етап розпочався з кінця 1990-х рр. Він характеризується «стихийним» процесом автоматизації, що було пов'язано, передусім, із відсутністю програми інформатизації галузі;

- четвертий етап бере свій початок зі створення Центру інформаційних технологій Державного космічного агентства України (2000 р.). Він пов'язаний із публікацією указів та розпоряджень Президента України, спрямованих на подальший розвиток архівної справи, покращення системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, розвитку національної мережі Інтернет (Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади і Президента 2000; Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи 2000; Боряк 2002, с. 12–14).

Інформатизація архівних установ ще раз підтвердила необхідність міждисциплінарної інтеграції архівознавства з іншими галузями історичної науки, які складаються з комплексу взаємопов'язаних знань та сприяють розробці науково-методичного підґрунтя інноваційної діяльності архівів. Спорідненість інтересів установ гуманітарного спрямування впливає із самого визначення предмету архівознавства. Я. С. Калакура розглядає його як «систему наукових знань, яка вивчає історію, теорію і практику архівної справи, правові та економічні засади, архівний менеджмент та інформаційні системи, принципи формування і використання архівного фонду, технології зберігання та реставрації документів» (Калакура 1996).

Л. А. Дубровіна звернула увагу на те, що «за період практичного використання автоматизованих систем архівісти дійшли висновку про необхідність створення уніфікованих методик опису, форматів, архівних стандартів на описування та облік архівних фондів та документів» (Дубровіна 1996).

На сьогодні, в умовах упровадження електронного документообігу, організація електронних документних масивів є однією з головних проблем галузі, вирішення якої спирається на широкомасштабне використання інноваційних технологій на різних рівнях управління.

Таким чином, організація використання архівної інформації є інтеграційним фактором усіх інших напрямів роботи державних архівів, вона зближує архівні установи всіх типів і рівнів, підносить їхню роль в усіх сферах суспільного життя. У ХХІ ст. постійно зростає суспільна потреба в документній інформації, неухильно збільшується кількість її споживачів, урізноманітнюються форми й засоби поширення архівної інформації, удосконалюються її технічні можливості, що відповідають міжнародному принципу «відкритому суспільству – відкриті архіви».

Дослідження розвитку інформатизації архівів, еволюції опису архівних ресурсів, становлення інформаційної мережі галузі, входження до глобального інформаційного простору є актуальною проблемою. Необхідним стає аналіз закономірностей залучення інноваційних технологій у сферу формування архівного інформаційного ресурсу як сегменту загальнодержавного банку даних та включення його до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

Список джерел та літератури

АРХІВОЗНАВСТВО, 2002, підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України. За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ: КМ Академія.

АФНАСЬЄВА, Л. П., 2006, Проблема доступу до архівних документів, які містять персональні дані. Діловодство. 2006, 4, 106–115.

БОРЯК, Г. В., 1995, Національна архівна спадщина України та Державний реєстр «Археографічна укра-

їніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Ін-т рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського; ГАУ при Кабінеті Міністрів України. Київ.

БОРЯК, Г. В., ПАПАКІН, Г. В., 2003, Архіви України і виклики сучасного суспільства: штрихи до колективного портрету користувача архівної інформації. Архіви України, 1–3, 48–52.

БОРЯК, Г., 2002, Десять років інформатизації архівної справи в Україні: проблеми, здобутки, перспективи. Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збір. наук. праць. Вип. 5. Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства, 9–18.

БОРЯК, Г., НОВОХАТСЬКИЙ, К., 2003, Модерне архівне законодавство: від тоталітарної спадщини до демократичних стандартів. Архіви України, 4–6, 5–10.

ДОВЖУК, І. В., 2019, Інформатизація архівної справи та використання інформаційних ресурсів НАФ України. Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 7, 68–81.

ДУБРОВІНА, Л. А., 1996, Рівні організації та опису інформації для Національної архівної інформаційної системи України: до питання дескриптивних методик. Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні. Доп. та повідомл. наук. конфер. 15–16 березня 1995 р. Київ, 43–48.

ДУБРОВІНА, Л. А., 1998, Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 3, 6–17.

ЄВГЕН СЛАБЧЕНКО, 2016, Дипломатична історія України. Упоряд. Ірина Матяш. Київ: Кліо.

КАЛАКУРА, Я. С., 1996, Архівознавство: наука чи система наукових знань? Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 1, 43–49.

КАЛАКУРА, Я. С., 2016, Методологія історіографічного дослідження. Київ: Київський університет.

КАЛАКУРА, Я. С., 2018, Менеджмент в архівній справі. Київ: Київський університет.

КОНСТИТУЦІЯ України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254k/96-вр>

МАТЯШ, ІРИНА, 2000, Архівна наука і освіта в Україні 1920–1930-х років. Київ.

МАТЯШ, І. Б., 2012, Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку. Київ: КМ Академія.

МАТЯШ, І. Б., 2019, Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність. Київ: Інститут історії України НАН України.

МАТЯШ, І., 2003, Енциклопедичний довідник з архівознавства: проблеми створення. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 9, 22–25.

НАРИСИ історії архівної справи в Україні, 2002, Навч. посібник. За заг. ред І. Б. Матяш та К. І. Климової. Київ: КМ Академія.

НОВОХАТСЬКИЙ, К. Є., 2000, Проблеми впровадження унормованої архівної термінології: «використання» чи «користування». Архіви України, 4–6, 4–8.

НОВОХАТСЬКИЙ, К. Є., СЕЛІВЕРСТОВА, К. Т., 1998, Архівістика: Термінологічний словник. Київ.

НОВОХАТСЬКИЙ, К., 2013, Деякі питання подальшого опублікування епістолярної спадщини академіка В. І. Вернадського в Україні. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика, 18, 31–34.

ОСНОВНІ правила роботи державних архівів України, 2004, Держ. ком. архівів України. Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства; упоряд.: Г. В. Боряк та ін. Київ.

ПАПАКІН, Г., 2000, Фонди з історії УПА у державних архівосховищах України (1941–1957). Вип. 2. Анотований покажчик фондів партійних органів УРСР, в яких відбилася боротьба з УПА. Київ.

ПАПАКІН, Г., 2012, Українські визвольні змагання 1939–1956: джерельний контент. Вип. 1: Проблеми класифікації й змісту джерел повстанського та радянського походження. Відп. ред. Г. Боряк. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України.

ПИРИГ, Р. Я., 2007, Національний архівний фонд України. Енциклопедія історії України: у 10 т. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. думка. Т. 7: Мл-О.

ПОПОВА, О. М., 2007, Про деякі проблеми доступу до інформації. Діловодство, 1, 90–96.

ПРАВИЛА роботи архівних установ України, 2013, М-во юстиції України, Держ. архів. служба України, Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства; упоряд.: Л. А. Кисельова, Ю. А. Прилепішева, Т. П. Прись, С. В. Сельченкова; за заг. ред. Н. М. Христової. Київ.

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади і Прези-

- дента, 2000: Указ Президента України від 14.04.2000 р. №887/2000. Офіційний вісник України, 29, 1201.
- ПРО ЕЛЕКТРОННІ документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
- ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2008 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування, 2008: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2008 р. № 1211-р. Офіц. вісн. України, 70, 2366.
- ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ Порядку зберігання електронних документів в архівних установах, 2005: наказ Держ. ком. архівів України від 25.04.2005 р. № 49. Офіц. вісн. України, 23, 1324.
- ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади, 2004: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2004 р. № 1453. Офіц. вісн. України, 44, 2895.
- ПРО ІНФОРМАЦІЮ: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
- ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>
- ПРО НЕВІДКЛАДНІ заходи щодо розвитку архівної справи, 2000: Розпорядження Президента України від 02.09.2000 р. № 273/2000-рп. Урядовий кур'єр, 161.
- ПРО ПЕНСІЇ за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 01.06.2000 р. № 1767-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1767-14>
- ХРЕСТОМАТІЯ з архівознавства, 2003: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. Упоряд.: Г. В. Боряк та ін. Київ: КМ Академія.

References

- AFANASIEVA, L. P., 2006, Problema dostupu do arkhivnykh dokumentiv, yaki mistiat personalni dani [The problem of access to archival documents containing personal data]. Dilovodstvo, 4, 106–115. [In Ukrainian].
- ARKHIVOZNAVSTVO: pidruchnyk dlia studentiv ist. f-tiv vyshch. navch. zakladiv Ukrainy [Archival science: a textbook for history students of higher education institutions of Ukraine], 2002, general ed. Ya. S. Kalakura and I. B. Matiash. Kyiv. [In Ukrainian].
- BORIAK, H. V., PAPAKIN, H. V., 2003, Arkhivy Ukrainy i vyklyky suchasnoho suspilstva: shtrykhy do kolektyvnoho portretu korystuvacha arkhivnoi informatsii [Archives of Ukraine and the challenges of modern society: touches to the collective portrait of the user of archival information]. Arkhivy Ukrainy, 1–3, 48–52. [In Ukrainian].
- BORIAK, H. V., 1995, Natsionalna arkhivna spadshchyna Ukrainy ta Derzhavnyi reiestr «Arkheohrafichna ukrainika»: Arkhivni dokumentalni resursy ta naukovo-informatsiini systemy [National Archival Heritage of Ukraine and State Register «Archaeographic Ukrainian»]. NAN Ukrainy. In-t ukr. arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho. In-t rukopysiv TsNB im. V. I. Vernadskoho; HAU pry Kabineti Ministriv Ukrainy. Kyiv. [In Ukrainian].
- BORIAK, H., 2002, Desiat rokiv informatyzatsii arkhivnoi spravy v Ukraini: problemy, zdobutky, perspektyvy [Ten years of informatization of archival matters in Ukraine: problems, achievements, prospects]. Arkhivoznavstvo. Arkheohrafiia. Dzhereloznavstvo. Mizhvidomchyi zbir. nauk. prats. Vyp. 5. Arkhivy – skladova informatsiinykh resursiv suspilstva, 9–18. [In Ukrainian].
- BORIAK, H., NOVOKHATSKYI, K., 2003, Moderne arkhivne zakonodavstvo: vid totalitarnoi spadshchyny do demokratychnykh standartiv [Modern archival legislation: from totalitarian heritage to democratic standards]. Arkhivy Ukrainy, 4–6, 5–10. [In Ukrainian].
- DOVZHUK, I. V., 2019, Informatyzatsiia arkhivnoi spravy ta vykorystannia informatsiinykh resursiv NAF Ukrainy [Informatization of archival files and use of information resources of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia: zb. nauk. prats. Pereiaslav-Khmelnytskyi: FOP Dombrovska Ya. M, 7, 68–81. [In Ukrainian].
- DUBROVINA, L. A., 1996, Rivni orhanizatsii ta opysu informatsii dlia Natsionalnoi arkhivnoi informatsiinoi systemy Ukrainy: do pytannia deskryptyvnykh metodyk [Levels of organization and description of information for the National Archival Information System of Ukraine: to the issue of descriptive methods]. Aktualni problemy

- rozvytku arkhivnoi spravy v Ukraini. Dop. ta povidoml. nauk. konfer. 15–16 bereznia 1995 r. 15–16, 1995. Kyiv, 43–48. [In Ukrainian].
- DUBROVINA, L. A., 1998, Osnovni polozhennia kontseptsii kompiuteryzatsii arkhivnoi spravy [Basic provisions of the concept of computerization of archival matters]. Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. Kyiv, 3, 6–17. [In Ukrainian].
- EVHEN SLABCHENKO, 2016, Dyplomatychna istoriia Ukrainy [Diplomatic history of Ukraine]. Uporiad. Iryna Matiash. Kyiv. [In Ukrainian].
- KALAKURA, Ya. S., 1996, Arkhivoznavstvo: nauka chy systema naukovykh znan? [Archival science: science or system of scientific knowledge?]. Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. Kyiv, 1, 43–49. [In Ukrainian].
- KALAKURA, Ya. S., 2016, Metodolohiia istoriohrafichnoho doslidzhennia [Methodology of historiographic research]. Kyiv: Kyivskiy universytet. [In Ukrainian].
- KALAKURA, Ya. S., 2018, Menedzhment v arkhivnii spravi [Management in archival matters]. Kyiv: Kyivskiy universytet. [In Ukrainian].
- KHRESTOMATIIA z arkhivoznavstva, 2003, [Textbook of archival science]. Navch. posib. dlia stud. ist. spets. vyshch. navch. zakl. Uporiad.: H. V. Boriak ta in. Kyiv: KM Akademiia. [In Ukrainian].
- KONSTYTUTSIIA Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r, № 254k/96-BP. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254k/96-bp> [In Ukrainian].
- MATIASH, IRYNA, 2000, Arkhivna nauka i osvita v Ukraini 1920–1930-kh rokiv [Archival science and education in Ukraine in the 1920s – 1930s.]. Kyiv. [In Ukrainian].
- MATIASH, I. B., 2012, Arkhivoznavstvo: metodolohichni zasady ta istoriia rozvytku [Archival science: methodological principles and history of development]. Kyiv. [In Ukrainian].
- MATIASH, I. B., 2019, Inozemni predstavnytstva v Ukraini (1917–1919 rr.): derzhavna misiia ta povsiakdennist [Foreign missions in Ukraine (1917–1919): state mission and everyday life]. Kyiv. [In Ukrainian].
- MATIASH, I., 2003, Entsyklopedychnyi dovidnyk z arkhivoznavstva: problemy stvorennia [Encyclopedic reference book on archival science: creation problems]. Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. Kyiv, 9, 22–25. [In Ukrainian].
- NARYSY istorii arkhivnoi spravy v Ukraini: navch. Posibnyk, 2002, [Essays on the history of archival affairs in Ukraine]. Edited by I. B. Matiash and K. I. Klymova. Kyiv. [In Ukrainian].
- NOVOKHATSKYI, K. E., 2000, Problemy vprovadzhennia unormovanoi arkhivnoi terminolohii: «vykorystannia» chy «korystuvannia» [Problems of implementing standardized archival terminology: «us»e or «usage»]. Arkhivy Ukrainy, 4–6, 4–8. [In Ukrainian].
- NOVOKHATSKYI, K. E., SELIVERSTOVA, K. T., 1998, Arkhivistyka: Terminolohichni slovnyk [Archivistics: Terminological dictionary]. Kyiv [In Ukrainian].
- NOVOKHATSKYI, K., 2013, Deiaki pytannia podalshoho opublikuvannia epistoliarnoi spadshchyny akademika V. I. Vernadskoho v Ukraini [Some issues of further publication of the epistolary heritage of academician V. I. Vernadskyi in Ukraine]. Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka, 18, 31–34. [In Ukrainian].
- OSNOVNI pravyla roboty derzhavnykh arkhiviv Ukrainy, 2004, [Basic rules of work of state archives of Ukraine]. Derzh. kom. arkhiviv Ukrainy. Ukr. nauk.-doslid. in.-t arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva; uporiad.: H. V. Boriak ta in. Kyiv. [In Ukrainian].
- PAPAKIN, H., 2000, Fondy z istorii UPA u derzhavnykh arkhivoskhovyshchakh Ukrainy (1941–1957) [Funds on the history of the UPA in the state archives of Ukraine (1941–1957)]. Vyp. 2. Anotovanyi pokazhchyk fondiv partiinykh orhaniv URSR, v yakykh vidbylasia borotba z UPA. Kyiv. [In Ukrainian].
- PAPAKIN, H., 2012, Ukrainski vyzvolni zmahannia 1939–1956: dzherelniyi kontent [Ukrainian liberation struggles 1939–1956: source content]. Vyp. 1: Problemy klasyfikatsii i zmistu dzherel povstanskoho ta radianskoho pokhodzhennia. Vidp. red. H. Boriak. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. [In Ukrainian].
- POPOVA, O. M., 2007, Pro deiaki problemy dostupu do informatsii [About some problems of access to information]. Dilovodstvo, 1, 90–96. [In Ukrainian].
- PRAVYLA roboty arkhivnykh ustanov Ukrainy, 2013, [Rules of operation of archival institutions of Ukraine]. M-vo yustytzii Ukrainy, Derzh. arkhiv. sluzhba Ukrainy, Ukr. nauk.-doslid. in.-t arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva; uporiad.: L. A. Kyseliova, Yu. A. Prylepisheva, T. P. Prys, S. V. Selchenkova; za zah. red. N. M. Khrystovoi. Kyiv. [In Ukrainian].

PRO ELEKTRONNI dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih [On electronic documents and electronic document management]: Zakon Ukrainy vid 22.05.2003 r., № 851-IV. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [In Ukrainian].

PRO INFORMATSIIU [About information]. Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 r., № 2657-XI. [Online]. Available from: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [In Ukrainian].

PRO NATSIONALNYI arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy [On the National Archive Fund and archival institutions]. Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 r. № 3814-XI. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> [In Ukrainian].

PRO NEVIDKLADNI zakhody shchodo rozvytku arkhivnoi spravy, 2000, [On urgent measures for the development of archival matters]. Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 02.09.2000 r. № 273/2000-pn. Uriadovi kurier, 161. [In Ukrainian].

PRO PENSII za osoblyvi zasluhy pered Ukrainoiu [On pensions for special services to Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 01.06.2000 r. № 1767-III. [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1767-14> [In Ukrainian].

PRO VDOSKONALENNIA informatsiino-analitychnoho zabezpechennia orhaniv derzhavnoi vldy i Prezydenta, 2000, [On improving the information and analytical support of state authorities and the President]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.04.2000 r. № 887/2000. Ofitsiyni visnyk Ukrainy, 29, 1201. [In Ukrainian].

PRO ZATVERDZHENNIA pereliku zavdan (proektiv) Natsionalnoi prohramy informatyzatsii na 2008 rik, yikh derzhavnykh zamovnykiv ta obsiahiv finansuvannia, 2008, [On the approval of the list of tasks (projects) of the National Informatization Program for 2008, their state customers and the amount of funding]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 serp. 2008 r. № 1211-r. Ofits. visn. Ukrainy, 70, 2366. [In Ukrainian].

PRO ZATVERDZHENNIA Poriadku zberihannia elektronnykh dokumentiv v arkhivnykh ustanovakh, 2005, [On the approval of the Procedure for storing electronic documents in archival institutions]. Nakaz Derzh. kom. arkhiviv Ukrainy vid 25.04.2005 r. № 49. Ofits. visn. Ukrainy, 23, 1324. [In Ukrainian].

PRO ZATVERDZHENNIA Typovoho poriadku zdiisnennia elektronnoho dokumentoobihu v orhanakh vykonavchoi vldy, 2004, [On the approval of the Standard procedure for the implementation of electronic document circulation in the bodies of executive power]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovt. 2004 r. № 1453. Ofits. visn. Ukrainy, 44, 2895. [In Ukrainian].

PYRIH, R. Ya., 2010, Natsionalnyi arkhivnyi fond Ukrainy [National Archive Fund of Ukraine]. Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. Kyiv, 7: MI-O. [In Ukrainian].

Інформаційні ресурси НАФ України та їхнє використання (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.)

У статті досліджуються найважливіші напрями та форми використання архівної інформації, потреби користувачів, а також обґрунтовується важливість інформатизації архівних установ України. Охарактеризовано склад та зміст архівних інформаційних ресурсів нового типу, визначено їхню роль і значення у формуванні Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів, наведено періодизацію процесу інноваційних запроваджень в архівну справу. Методологія дослідження ґрунтується на стратегіях порівняння, типології, принципах історизму, соціального підходу. В основу логіки викладу матеріалу покладено проблемно-історичний принцип, що дозволяє у відповідній послідовності розкрити основні процеси зазначеної проблеми. Наукова новизна розвідки пов'язана з тим, що на сучасному етапі розвитку архівної справи питання використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України набули надзвичайної актуальності. Необхідність їхнього ретроспективного розгляду зумовлена посиленням значення інформації (у тому числі архівної) в інформаційному суспільстві. Підкреслено, що організація використання архівної інформації є інтеграційним фактором усіх інших напрямів роботи архівів, вона зближує архівні установи всіх типів і рівнів, підносить їхню роль в усіх сферах суспільного життя. У XXI ст. постійно зростає суспільна потреба в документній інформації, неухильно збільшується кількість її споживачів, урізноманітнюються форми й засоби поширення архівної інформації, удосконалюються її технічні можливості, що відповідають міжнародному принципу «відкритому суспільству – відкриті архіви».

Ключові слова: Національний архівний фонд України, архівні установи, архівна інформація, електронний архів, інноваційні технології, інформатизація архівів, інформаційні ресурси.

Igor Dovzhuk, Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of social communications, documentary science and information activities, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Ігор Довжук, доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6941-6336>

Received: 27.04.2025

Advance Access Published: October, 2025